

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrtileta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za polleta 2 gld. 20 kr., za četrtileta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v sredo 25. julija 1866. ~

Gospodarske stvari.

Nauki

iz letošnje dunajske razstave.

(Dalje.)

Med vinskimi prešami nas je mikala samo Dingler-jeva (števil. 460), pa brez potrebe je preveč zamotana.

Vinska preša, katero je petrovagorsko društvo v Topuskem (pod števil. 382) razstavilo, je sicer prav prosto napravljena, pa le premalo praktična je, na Štajarskem so g. Körösi-jeva, Bergman-ova in Hlubek-ova na Ptujem veliko boljše, pa le škoda, da teh preš v razstavi nismo videli.

Od senénih preš, ki so dandanašnji vedno bolj v rabi, smo v razstavi videli le dve sorti (sistemi); to je, Clayton-ovo in pa Boroš-evo; v prvi se senó od spodej gori, pri drugi pa od zgoraj doli preša. Clayton-ova je prosteje, močnejše in trdneje napravljena in velja 180 gold., Boroš-eva stane pa celó 250 gold.

Kar se mlinov za debelo ali trgano (šrotano) moko tiče, jih je bilo dokaj in raznovrstnih v razstavi, toda nobenega nismo tako nizke cene našli, da bi ga mogli našim malim kmetom ob enem za žrnov (mlin, ki se z roko goni) priporočati, zato jim zmiraj le priporočamo Bergman-ov, ki le 25 gold. stane, in s katerim se s pomočjo pripravnega sita tudi moka melje.

Eno majheno šrotarico je tudi g. Vidats iz Pešta v razstavo poslal, ktera tudi le 25 gld. stane (št. 1078). Nje zmožnosti pa nismo prilike imeli poskusiti.

Kar univerzalni mlin ali mlin za vse gosp. Bentall-a (št. 12442) zadeva, ki le 100 gold. stane, bodo izvedenci gotovo obširno poročilo naznanili, kakor tudi od Šteffens-ovega (števil. 738), ki pride na 520 gold. in od družega na dve kolesi, ki stane 1000 gold., posebno ker so taki mlini silna potreba za kmetijstvo v goratih krajih.

Pri škoporeznicah, ki jih je bilo sila veliko v razstavi, se je videlo, da so vse po enem kopitu narejene, to je, povsod je zakrivljen nož na kolesu. Kaj se je zboljšalo na njih, prepuščamo razsodbi razstavne komisije; sicer pa morajo primerjajoče skušnje še le pokazati, ktera je bolja memo druge.

Nam ni treba škoporeznic iz tujih krajev naročevati si, ker se dobre in tudi bolji kup domá izdelujejo.

Med sadjemečkavnimi mašinami (Obstquetschmaschinen) nam je bila Bental-ova najbolj všeč, kakoršno Burg na Dunaji po 90 gold. (Favoritenstrasse št. 42) izdeluje.

Grof Christalnigg-ove mečkavne mašine ni še

bilo v razstavi; jako nas je mikalo to mašino videti ker nimamo do zdaj še nobenega pravega mečkavca.

Kar se tiče navadnega kmetijskega orodja, kakor lopat, matik, grabelj, vil itd., ga je Anglež Clayton iz Dunaja največ v razstavo poslal, in želeti bi bilo, da bi se marsikdo podstopil, enako orodje po razstavljenih angleških izgledih (muštrih) iz štajarskega Besemerjega jekla izdelovati, ker vkljub izvrstnemu železu še zmerom imamo le malopridne lopate, matike itd.

Drenažnega orodja nam ni treba iz tujih krajev dobivati, ker se ga v gosp. Odörfer-jevih fužinah v Bruku na Štajarskem dobrega jedra obilo izdelava.

Predno svoje opazke zastran razstavljenih mašin končamo, moramo naše gospodarje opomniti še na gasilnice, sisalke (pumpe) in druge vodne dvigalke gosp. V. Knaust-a na Dunaji, kateri vse te mašine tako izvrstno izdeluje, da se mu ni bati, da bi ga kak ptujec prekosil. Ne bode dolgo trpelo, da bojo kmetovavci Knaust-ove mašine, ktere vodo vzdigujejo, poleg rek, potokov, bazarjev itd. napravili in tako svoje senožeti z vodo napajali.

Največ hrupa med ljudmi je napravila Specker-jeva klobasnica (Wurstmaschine), s katero se je v eni uri na velike kupe klobas naredilo.

Tudi Prick-ova pivohladilnica (Bierkühl-Apparat) (št. 718) je bila z veliko hvalo sprejeta; popred nismo poznali te koristne naprave.

Očitno je bilo, da so se kmetijske mašine in orodja v poslednjih letih zeló zboljšale, pa veselo je še posebno to, da se domače mašine vedno bolj z angleškimi meriti morejo.

Od 179 razstavnikov kmetijskih mašin in orodja zaslužijo med domačimi fabrikanti po naši previdnosti s posebno pohvalo naslednji imenovani biti, namreč gospodje: Sigl, Specker, Knaust, Schulze, Boroš, Burg, Weisse, Hubazy, Kühne, Winwarter, Kernreuter in Schmid. Od njih neprestane marljivosti se more pričakovati, da bodo kmalu take mašine delali, da Avstrii ne bode treba, vsega le iz ptujih dežel in za draži denar dobivati. Temveč pa se je tega nadjati, ker največa posestnika avstrijska: nadvojvoda Albrecht v ogerskem Starem gradu in knez Lichtenstein v Hamrich-u kmetijsko mašinstvo s posebnim veseljem podpirata. (Dal. prih.)

Obrtniške stvari.

Besedica o trgovini in konzulih. *)

Ne more se tajiti, da je nevednost v trgovskih (kupčijskih) zadevah med trgovci našega cesarstva, vzlasti

*) Konzul se imenuje pooblastenec te ali une države, da v ptuji deželi varuje prid domače trgovine.

pa na Dunaji več, kakor si človek misli. Kar je večih trgovskih mest v Avstriji, ga v nevednosti v trgovskem obziru — govorivši sploh — Dunaju ni para: Človek bi tega ne verjel, a vendar je tako.

Kaj pa je tega krivo, težko je povedati, toda pred ko ne, to-le: Dunaj bil je dolgo časa središče avstrijskega monopolstva (samotrštva) gledé obrtnije, — tiste obrtnije namreč, ki jo je vzdrževala sama protekcija, vzlasti pa bombaževega blaga. Ta obrtnija, enaka cvetlici, kateri mora vrtnar kuriti, da raste in ne pogine, se z železno obrtnijo primerjati ne sme; bila pa je vendar le podlaga dunajski kupčiji. Dunajčanu tedaj ni treba bilo daleč po svetu ukvarjati se; prišla je „die Provinz“ in pokupila je — vse. Obrtnik se je tako redil in rastel v nevednosti enak bogatemu kmetu, ki domá za mizo sedi in čaka, da mesar pride vole kupovat. — Ti časi so minuli; pošla je mast, nevednost pa je ostala.

V takih zadregah prišlo je Dunajčanu na misel, da je čital v knjigah in novinah, da po svetu je treba pogledati in truditi se, da se blago v denar spravi. Čital pa je tudi nekaj o ljudéh, ki se jim pravi konzuli, da oni za trgovca mislijo in mu tice pečejo. Dolgo pričakuje odrešenja od konzulov — pa zastonj. Prime ga jeza in hudo začne obirati konzule. „Konzulstvo mora se preobraziti“ — zakričé od vseh strani — vlada mora paziti, da konzuli spolnujejo svojo dolžnost.

Bila je dôba po krimski vojski, — dôba, ko se je rodil Credit mobilier v Parizu in sestra mu prekrasna Credit-Anstalt na Dunaji: bila je dôba Bruckovih fantomov. Vlada res vsliši krik trgovski in zapové ostro vsem konzulom: naj pazijo na trgovino in naj naznanjajo hitro vladi na Dunaj vse, kar bodo avstrijski kupčii koristnega zapazili. Kaj vse so reveži konzuli napisali in na Dunaj poslali, tega ne vemo; vemo pa to-le: Iz imenitnega mesta v južni Ameriki doide ministerstvu trgovine na Dunaji sporočilo, da v tistem mestu se rabi papir iz neke papirnice južno-avstrijske. Ministerstvo trgovine hitro zapové dotični zbornici trgovski, naj to veselo novico naznani dotični papirnici. Na lepem pismu napisano nese sporočilo to tajnik zbornice trgovske v pisarnico sloveče papirnice — in izroči ga gospodarjem fabrike — pa kako se revež začudi, ko ti, pismo ministerstva trgovine prebravši, zakrohotaje se odgovorijo: v tem mestu imamo mi že dvajset let svojo agencijo in prodajamo svoj papir! — Drug konzul v Egiptu napisal je nedavno celo brošuro in za modrost vseh modrosti trgovskih svetu oznanil, da kdor hoče v Egipt kupčevati, mora tamošnji jezik znati in tamošnje vage in mire poznati. Zares, neizmerna modrost trgovska! Še več tacih dogodeb bi vedeli povedati in to iz najnovejše dôbe o nekem konzulu, o katerem se je celó govorilo, da bode neko visoko čast dosegel.

To pa ni rečeno, da bi se oponašalo našim konzulom, da ne spolnujejo svoje dolžnosti; saj, kar konzulstvo sploh poznamo, je povsod taka. Konzul, ki ni trgovec, o trgovini ne more poročati, — konzul pa, ki je trgovec, bi bil slab trgovec, ako bi masla sam za-se ne pridržal. Novih krajev na svetu nobeden ne more več najti; kar pa je znanega sveta, pa trgovci naših primorskih mest dobro vejo, ktero blago se tudi tû dobí, ktero potrebuje; avstrijsko-dalmatinske ladije plavajo po vseh morjih svetá.

Tudi to še ni vse, kar je trgovcu treba vedeti. Najbolj izvedeni trgovec ima z blagom ene vrste dosti opraviti, ako hoče pravilno ravnati; konzuli pa bi morali stotero blagá na tanko poznati! Kakošne glave bi morali imeti? Marsikter dunajsk fabrikant si konzula misli človeka, ki na Turškem ali v Ameriki zlate kuje

in jih trgovcu v grlo maší, — vlado pa beriča, ki za konzulom s korobačem stoji! Čudno je bilo slišati, kako je ranjki reichsrath ravno to pesem trobil — pri tem pa ob enem ptuji obrtni naša vrata odpiral in nam za naše pridelke ptuja zapiral.

Kar pa je konzulstvu prava naloga: biti sodniku pravičnemu državljanom svoje države in braniti jih enako advokatu proti drugim — to je malokomu jasno bilo — in vendar je to edina in prava naloga konzulstva sploh.

B.

Slovstvene stvari.

Slovniške kraje- in imenopisne Drobtiščice.

Zapisal. V. Lužnik.

Prevdarjaje nekoliko tukajšnje (tominsko) narečje naletel sem na izraz, ki se mi je dozdeval posebno zanimiv. Iskal sem ga potem po slovnica in po drugih spisih, pa nikjer ga ni bilo najti (to je, v pravem pomenu). Izraz letá po moji misli ni nov, temveč beseda je naših prededov, ki se je sčasoma med ljudstvom pozgubila, ali, kakor slovnice pravijo, zastaréla je. Ta izraz tedaj je sestavljen predlog „naz“ (st. sl. „niz“), ki četrti sklon vlada, in kraj zaznamuje, na katerem je kaka reč bila, pa se je potem od njega ločila.

Bral sem mnogokrat, na pr. „z mize pasti“, „z voza zleteti“, „z gore priti“ itd., kar bi Slovenec, kteremu je gori omenjeni izraz dobro znan, celó nasprotno razumel.

Mestni predlog **z** (iz) se tukaj v tem primerljeji le takrat rabi, kadar se na vprašanje: kje je kaka reč? z mestnikom v odgovorja, na pr.: „v hiši, v kleti stoji“, „iz hiše, iz kleti je prišel.“ Kadar se pa na vprašanje: kje? z mestnikom **na** odgovorí, kakor: „na gori stanuje, na brdu živino pase“, odgovorí se, ako se hoče ločitev s tega kraja dopovedati, z mestnikom **naz** (naiz), na pr.: „naz goro je prišel“, „naz brdo smo živino prignali“, pa ne: „iz gore je prišel“, kar bi se mislilo, da je iz srede kake gore prišel itd.

Napčno se mi zdi tako sestavljene mestne predloge okrajševati in izpuščevati, ker ima vsak za-se svoj posebni pomen. Eni namreč naznanjujejo kraj, kjer je kaka reč, drugi pa ločitev reči iz naznanjenega kraja. Taki mestni predlogi ali mestniki so: na priliko staroslov. vz, kar se je še zdaj v nekterih sestavljenih besedah nepopačeno ohranilo, kakor: vzdigniti itd. (sedanje polovičarsko **s**, **z** ali **iz**) potem: znad, spod, spred, zmed, izza. Vselej vlada pri takih sestavljenih predlogih le prvi svoj dotični samostavnik, na priliko: „izza hiše, izza brde; znad glave, spod nog“ itd. Tako vlada tudi pri mestniku „naz“ prvi predlog, namreč „na“ svojo samostalno ime, kakor: „na(z) goro, na(z) brdo“ itd. Samo v tem se ne vjema „naz“ z družimi navadnimi sestavljenimi predlogi, ker je predlog, ki zaznamuje kraj, pred predlogom ločitev iz kraja pomenivšim, na pr.: „ti imajo izza, izmed, iznad“ itd.; oni pa: „naz, kakor ima tudi staroslovski vz.“

To staroslovensko obliko so tudi Hrvátje (in zna biti tudi drugi Jugoslovani?) obdržali, zakaj pri njih je še v navadi niz, nuz, na pr.: „niz vodu“, „nuz brdu“, in ti sestavljeni mestni predlogi vladajo v hrvaškem isti sklon (četrti) kakor v slovenskem „naz.“

Nekteri rabijo v tem pomenu besedo „raz“ na pr.: „raz konja pasti“; al to po mojih mislih nikakor ne more pravo biti, ker predlog „raz“ le razdelitev in razširjenje kake reči pomenjuje, in se le v sestavljenih besedah dobiva, na pr.: razpoditi, razgnati, razcvesti itd.